

## Posudek magisterské diplomové práce

**Bc. Jitka Hlaváčková**

# Fenomén chůze

**Fakulta humanitních studií University Karlovy**

**katedra sociální a kulturní ekologie, 2017**

### Úvod

Diplomová práce **Bc. Jitky Hlaváčkové** nese velmi stručný, ale nesmírně slibný a úměrně i ambiciózní název „Fenomén chůze“ a současně velké množství různých možností, jak se s úkolem vypořádat. Ambice bohužel zůstává nenaplněna. Úkolem posudku je hodnotit výsledek, tedy předložený text a jeho ne/soulad s projektem. Úkolem diplomantky bude svou práci obhájit a bude jen na ní, do jaké míry uvede i důvody subjektivní.

### **1. Obsahová stránka**

Otázka po konceptualizaci širokého „fenoménu chůze“ je částečně zodpovězena již pohledem na obsah práce. Ve třech rovinách chůze čtenář rozpozná strategii udržitelného rozvoje, ale pocítí první pochybnosti nad jejím naplňováním: je sociální rovina dostatečně zastoupena (individuálním nebo tzv. veřejným?) zdravím a historickými stezkami? Duchovní rozměr chůze lze asi „vygenerovat“ tvořivým zobecněním příběhů dvou *různých, odlišných* autorů, již oba měli k chůzi prokazatelný praktikující i autorský vztah a byla by tak příkladmo reprezentována rovina lidských (duchovních? fyziologických? zdravotních?) potřeb. Mezi environmentálně příznivé způsoby života ve třetí rovině náleží chůze bez pochybností, pochyby vznikají v souvislosti se zařazením právě konstruktivizujícího pojetí přírody v díle *Contested Natures* do „objektivně přírodovědného“ environmentálního pilíře. Konečně ekonomická rovina není zastoupena vůbec, což je plně a jen na vůli autorky (svým způsobem by stejně šlo jen o nezáživná čísla o omezení emisí z automobilové dopravy atd. atd.), ale zas pak nejde plně o koncept udržitelného rozvoje. Výsledkem miniúvahy nemůže nebýt rostoucí zvědavost na kapitolu „Teoretická východiska výzkumné části“.

Ano, zkoumání rozdílu „environmentálního vědomí“, ať už definovaného jakkoli, a jeho odlišností mezi „chodci“ a „nechodci“, může být základem zajímavého empirického výzkumu a první pohled na příslušný oddíl obsahu je slibný. „Souhrn hlavních zjištění“, „Diskuse“, „Závěr“ a překvapivě *druhá pointa (double twist)* v podobě už definitivně závěrečné kapitoly „Kritické zhodnocení práce“ pak navozují naději na kritický přístup a odstup autorky.

V úvodu práce zjedná Hlaváčková částečně pořádek. Ano, „Cílem práce je tedy zmapování významu chůze v lidském životě a její vliv na environmentální vědomí.“ (str. 7), těžištěm a náležitým zúžením bude výzkum environmentálního vědomí v pojetí Jana Krajhanzla a jeho rozdíly mezi ne- a chodci.

(Trvale) udržitelný rozvoj v následující kapitole popisuje Hlaváčková s porozuměním a bez zbytečného kánonického opakování desítek diplomujících předchůdců. Rovněž koncepci čtyř pilířů I. Ryndy chápe správně, ale když při velestručném výkladu toho *lidského* zaměření (udržitelný) *životní styl* a (udržitelný) *způsob života* a neuvede druhé členy párových hodnot k dobrovolné chudobě a uvědomělé skromnosti (jedna z mnoha možných otázek pro obhajobu), začíná i náhodný

čtenář tušit, že příčinou bude pravděpodobně nikoli neschopnost, ale tradiční nepřítel diplomantů – spěch.

Kapitola „Chůze a zdraví“ je napsána (jako celý text práce) kultivovaně a její hodnocení včetně výběru literatury náleží zcela jistě spíše oponentovi – odborníkovi na chůzi.

V pojednání o stezkách Hlaváčková pro změnu pozitivně „boduje“ slušným přehledem literárních definic krajiny. V arbitrárním výběru z přebohaté nabídky je však důležité, že správně zvolila nejméně dvě (Míchal, Sádlo), jež neoddelitelně spojují pojem krajiny s existencí a vnímáním *člověka* – což je právě to, oč v práci jde.

Spojení bodů přímkou (str. 18), dovoluji si oponovat, rozhodně není běžnou představou trasy stezky a Hlaváčková ani tak naivní tvrzení pro další výklad nepotřebuje. Rozklad sítí krajiny a historie stezek je kultivovaný, zajímavý, a opět – arbitrární. Pasáž *nějakého inteligentního* textu prostě obstarala dalších kýžených šest stran (str. 17–22).

Dvanáct dalších je věnováno exkurzu do díla nepochybně relevantních autorů H. Librové a E. Koháka, potažmo T. Veblena. Nebudu se zabývat spornými jemnostmi jejich interpretace, ale bez hněvu a vášně se ptám, proč je Ryndův zřetelně příbuzný (dokonce částečně přiznaně převzatý!), ale *odlišný* koncept v dezinterpretované podobě uveden separovaně jako povinná úlitba (str. 9) a není zde kriticky konfrontován, jak by se na odbornou práci slušelo? Proč nejsou uvedeni autoři v původním znění, ač jsou na katedře dostupní (Enzensberger), ale jen sekundárně, proč jsou pomínutí další, na nichž je vývoj klíčového pojmu *spotřeby* (konzumu) v oboru demonstrován (Mauss, Baudrillard, Lipovetsky, Bourdieu...)?

Pasáže o formách turismu pokládám za stručné, leč v daném rozsahu validní.

Za diskutabilní pokládám bohužel i zvolený koncept psychologie, resp. environmentální psychologie. Už zásadní otázku bych příležitostně (ne však u obhajoby) rád diskutoval: proč by měla mít „*psychologie pro popis vztahu lidí k přírodě a životnímu prostředí zvláštní termíny?*“ (str. 41) *Proč a jak* by měly být generovány – *z přírody?* Nejsou naopak celé naše vnímání, jazyk i řeč prosyceny přírodou, nerostou z ní metafory, přísloví, příklady (k barvám, rostlinám, zvířatům, abiotickému prostředí)? Nebylo by naopak vědecky kontraproduktivní, kdybychom se pokusili *konstruovat* terminologii ke zkoumání lidské duše zevně, ad hoc pokaždé podle toho, co si zvolíme za její vztažný bod (mámu, tátu, deviaci, přírodu...)? Neměli bychom naopak zkoumat právě to, čím z přírody jsou lidské bytosti podmíněny *bytostně*? Možná však pracuji nekorektně s výroky vytrženými ze souvislostí a prost odborné psychologické erudice (což je ovšem pro „vedení“ práce poněkud nešťastná situace...) Ale hlavně: v žádném případě nehodlám zpochybňovat samotný klíčový koncept environmentálního vědomí, o nějž se oba (Krajhanzlův i Hlaváčkové) výzkumy opírají. Empirický výzkum lze mimo pochybnost opřít (bez ohledu na různost možných metod) o tezi „*Vztah k přírodě a životnímu prostředí proto chápu jako osobnostně stabilní vlastnosti prožívání a chování jedince k přírodě a životnímu prostředí.*“ (Krajhanzl, 2014: 26)“ (str. 43 práce Hlaváčkové). Snad bych si jen dovolil jako nepsycholog doplnit *postoje a jednání*.

Podobně, a naposled! takřka tautologie nebo hemingwayovské *dicho*: „Člověk, který disponuje nízkou úrovní estetického postoje k přírodě, si i ze svého bezprostředního okolí vybaví jen velmi málo přírodních detailů.“ Srv.: „Člověk, který si i ze svého bezprostředního okolí vybaví jen velmi málo přírodních detailů, disponuje nízkou úrovní estetického postoje k přírodě.“ Není snad primárním zdrojem estetická příroda, včetně krásy lidského těla?

O environmentální etice se píše celé knihovny, ne necelá stránka... Za pochvalu však stojí, že se Hlaváčková pokouší vymezit mravní (morální, etický...) vztah k přírodě stipulativně, tedy pro daný účel, pro svůj empirický výzkum, ač to explicitně nepíše, a vcelku se jí to daří (str. 47).

Ke konceptu Contested Nature jen jedinou poznámku. O „objektivní existenci“, resp. jsoucnu přírody a jejích zákonů, není pochyb – jinak bychom se ocitli ve zcela jiných filosofických diskurzech. Jde vlastně spíš o to, jak máme to, *k čemu se vztahujeme, nazývat*, resp. zda funkční

(resp. konstruovaný) pojem *přírody* není neoddělitelný od jejího vnímatele – analogicky jako u pojmu *krajiny*. Pak by nám chyběl pro ono „objektivně jsoucí“ jen název... (protože „přírodou“ bychom rozuměli právě jen to vztažené nějak k člověku jako subjektu). A klasifikace našeho nazírání přírody v pojetí Macnaghtena a Urryho by byla jednou z možných velmi užitečných konceptualizací vztahu člověka k přírodě (až po relativní platnost konstruktů ve smyslu Thomasova teorému a interpretativní sociologie: *tato interpretace je reálná ve svých důsledcích* – a právě jen takto a bez vlivu na jsoucnost, omlouvám se, *objektivní reality*). Takto vzato – a Hlaváčková tak činí, byť bez diskuse – je uvedená literatura použita vhodně.

Celá kapitola „Metodologie“ a celá empirická část svědčí o třech věcech.

1. V metodice výzkumu je tolik pochybení počínaje získáním dat a jejich obtížnou srovnatelností, že na jejich výčet zde není místo (minus).
2. Autorka si jich je vědoma, snaží se je reflektovat a interpretuje své závěry s podmíněnou platností (relativní plus).
3. Přes všechny výhrady má práce jistotu, byť silně omezenou a podmíněnou („ne pro chodce – pro můj vzorek chodců“), výpovědní hodnotu (plus).

O tomtéž svědčí i „Souhrn hlavních zjištění“, „Diskuse“ a „Závěr“.

Konečně kapitola „Kritické zhodnocení práce“ poctivě uvádí některé z jejích hlavních metodologických nedostatků a slouží autorce vcelku ke cti a komisi jako důkaz, že autorčino myšlení a metodologické znalosti nejsou na takové úrovni, již by naznačoval text práce.

## **2. Práce s literaturou**

Seznam titulů je dostatečně dlouhý, jejich relevance vzhledem k tak široce rozkročené práci nepochybná, průkaz cizojazyčné gramotnosti podán (byť na vzorku nečetném). Provedení nerespektuje důsledně ani českou, ani katedrální normu (kurzíva, interpunkční znaménka, pořadí údajů, křestní jména), je však důsledně jednotné. Hlaváčková opakovaně cituje ze sekundárních zdrojů (Capra – Květ, str. 17, kde nejde o nic nelegitimního), ale nepochopitelně uvádí i definici udržitelného rozvoje (ne zcela přesně) ze sekundárního (byť validního – Moldan) zdroje, ačkoli prvotní pramen (Naše společná budoucnost komise WCSG G. H. Brundtlandové) zcela jistě zná a je jí dostupný.

S literaturou pracuje kvalifikovaně, cituje, parafrázuje, interpretuje i odkazuje dostatečně a správně; snad jen ojediněle neoddělí důsledně parafrázi od vlastního autorského textu. Za pozornost stojí účelné vytěžení méně obvyklých zdrojů, jako jsou přednášky.

## **3. Formální stránka**

Rozsah vlastního textu (asi 90 normostran) optimálně naplňuje požadovaný standard. Svazek je typograficky a v základních parametrech pečlivě zpracovaný: Abstrakty, klíčová slova, seznam příloh, struktura dotazníku i projekt v příloze.

Sloh a mluvnická úroveň práce zaslouží pochvalu: Jitka se dovede vyjádřit přesně, výstižně a přitom přiměřeně stručně, dokáže text strukturovat a sledovat hlavní myšlenku. Počet chyb a překlepů je rozhodně natolik pod dnes bohužel obvyklou hladinou, že nestojí za to je byť příkladmo uvádět.

## **4. Celkové hodnocení**

Tradiční výhrada proti diplomovým pracím se týká slabé provázanosti teoretické a empirické části. U posuzované práce nelze jednoduše napsat, že spolu nesouvisejí: *věcná* souvislost zde nepochybně je. Problém spočívá za prvé v tom, že, jak jsem se pokusil na příkladech dokázat, pojetí teoretické části je nahodilé a *arbitrární* (témata přebývají i chybějí) a že ani to, co konkrétně tato část pro empirické zkoumání nabídne, není užitečné alespoň jako volná inspirace. Druhá a zásadnější námitka tkví v tom, že teorie není použita *konceptuálně*: Krajhanzlův koncept, ať už bez výhrad nebo s nimi, slouží především jako zdůvodnění výběru srovnávacích dat a k teoretické části

je přiřazen jen volně nebo je spíše samonosný. Příklad: Enzensbergerův ekologický luxus, tedy čas (jedna ze 6 zásadních položek), by byl překonáváním vzdáleností chůzí významně krácen. Nemá-li tedy jít o *rozpor*, je řešení jediné: rehabilitace chůze nikoli jako *prostředku*, ale jako (částečného) *cíle*, resp. modu vivendi, jedné z podob prožívání světa a života, již kdysi chůze měla a ojedinele dosud má (u pastevců na rumunském Retezatu nebo Vâlcanului – a jinde, samozřejmě). Naprosto správně to chápe Hlaváčková na str. 56 při interpretaci Thoreaua – a přijde napětí: *použije tuto interpretaci?* Bude pracovat s dalšími citacemi, jež přímo volají po propojení s konceptem ekologického luxusu, nebo šanci propase? Promítne toto propojení i do empirického výzkumu a / nebo do interpretace jeho výsledků? Odpověď na otázku, jež se nabízí již v průběhu četby, je bohužel po dočtení textu záporná. A laskavý čtenář posudku se sám již dovtipuje: Chyběla koncepce? Chyběl *čas*?

Empirickou část, až na zřetelné násilí páchané ne z hlouposti, ale z nouze na datech různého původu, ponechávám opět na zdůvodnění autorky v průběhu obhajoby a jeho posouzení kolegyněmi a kolegy, již mají ke statistice a kvantitativním metodám blíže než já. Omezím se na dvě konstatování: není-li vzorek reprezentativní, nestačí to konstatovat (stalo se) a reflektovat (stalo se: „výsledky jsou relevantní *pro mou skupinu chodců*, ne pro chodce obecně“). Řešení: práci v této podobě nepsat. Z diskuse o reprezentativitě se přece jen nelze vyvinut konstatováním, navíc diskutabilním, že „kapacita diplomové práce není na provedení takového výzkumu dostačující“. Řešení: práci nepsat; argument by platil, kdyby předložená práce byla *v mezích kapacity dobrá* a poznámka by se týkala návrhu na další navazující výzkum a bádání.

#### Nyní však k silným stránkám práce, ač nepřevažují.

Jak už jsem naznačil výše, Jitka Hlaváčková mnohokrát prokazuje citlivý vhled do svých literárních zdrojů; nutno zdůraznit, *zdrojů velmi rozmanité povahy* (Mácha, Thoreau, dokáže se vedle esejů vyrovnat s literaturou čistě teoretickou z různých okruhů i s metodologií). *Vznešenost přírody* Matěje Miloty Zdirada Poláka už si Jitka asi nepřečte, ale za své nakládání s Máchou a dokonce s F. X. Šaldou by se nemusela stydět ani před legendární Jaroslavou Janáčkovou (podobná četba by prospěla i čtenářům Contested Nature a zajímala by je).

Shrnutí „Teoretických východisek výzkumné části“ je, jednoduše řečeno, jednoduché a pracuje s vhodnými důrazy na to podstatné, přičemž autorů, byť přejímaných, není zmíněno malé množství (vedle Krajanzla Maslow, Inglehart, Soukup, NEP, resp. Dunlap a van Liere, okrajově Rabušic jako uvaděč Ingleharta do českého prostředí a další).

To, co Jitka činí, činí *vědomě*, tedy i s vědomím a reflexí nedostatků. Schopnost kritické vědecké (sebe)reflexe tedy, byť formou poněkud zvrácenou, prokazuje.

#### Otázka – úkol k obhajobě: vysvětlete srozumitelně metodu konfidenčních intervalů!

Vzhledem ke zmíněným nesporným kladům, pro celkově kultivovanou úroveň textu, pro vůli a pracovní nasazení autorky (ano, tajemství nakonec neutajíš...: fakt, že byla okolnostmi nucena provést „výzkum“ i napsat text v rekordně krátké době, je svého druhu *také* oceněníhodným průkazem schopností Jitky Hlaváčkové) přece jen s přesvědčením doporučuji diplomovou práci k obhajobě a navrhuji **hodnocení „dobře“**, v přesnějším vyjádření **7 až 9 bodů**.